

GI

GT.0000027021

CÔNG NGHỆ TẾ BÀO THỰC VẬT VÀ ỨNG DỤNG

NGUYỄN THỊ TÂM, VŨ THỊ THU THỦY

Sách tặng

Nách lá mầm

YÊN
ĐU

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ TÂM, VŨ THỊ THU THỦY

GIÁO TRÌNH
CÔNG NGHỆ TẾ BÀO THỰC VẬT
VÀ ỨNG DỤNG

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
NĂM 2016

MÃ SỐ: 01 - 101
ĐHTN - 2016

LỜI NÓI ĐẦU

Công nghệ tế bào thực vật là một trong các lĩnh vực của Công nghệ Sinh học. Cùng với sự phát triển nhanh chóng của Công nghệ Sinh học, Công nghệ tế bào thực vật đã có những bước tiến vượt bậc và được ứng dụng vào các lĩnh vực khác nhau trong sản xuất nông nghiệp, trong y học... Vì vậy, việc đưa chuyên đề Công nghệ tế bào và ứng dụng vào giảng dạy ở các trường Đại học, Cao đẳng cho các hệ đào tạo liên quan đến lĩnh vực sinh học là hết sức cần thiết.

Với mục tiêu cung cấp các kiến thức cơ bản và những ứng dụng của công nghệ tế bào thực vật, phục vụ cho công tác giảng dạy của giáo viên và việc học tập của sinh viên, học viên cao học, nghiên cứu sinh của khoa Sinh học - trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên được thuận lợi, chúng tôi đã biên soạn giáo trình Công nghệ tế bào thực vật và ứng dụng.

Giáo trình Công nghệ tế bào thực vật và ứng dụng được biên soạn từ nhiều tài liệu, bài giảng và những công trình nghiên cứu mới của các tác giả trong và ngoài nước. Giáo trình có cấu trúc gồm 5 chương như sau:

Chương 1: Cơ sở của công nghệ nuôi cấy mô tế bào thực vật

Chương 2: Các kỹ thuật cơ bản của công nghệ tế bào thực vật và ứng dụng

Chương 3: Hệ thống tái sinh đa chồi và ứng dụng

Chương 4: Ứng dụng công nghệ tế bào trong việc chọn dòng lúa chịu nóng

Chương 5: Ứng dụng công nghệ tế bào và đột biến thực nghiệm trong chọn lọc dòng lạc chịu hạn

Trong mỗi chương, ngoài phần nội dung chính, ở cuối các chương đều gợi ý các vấn đề cần thảo luận theo hướng tăng cường năng lực tự học của người học.

Nhóm tác giả xin chân thành cảm ơn GS. Chu Hoàng Mậu đã đọc và góp ý cho bản thảo, xin cảm ơn những đóng góp của Hội đồng nghiệm thu sách và giáo trình của trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên. Trân trọng cảm ơn những đóng góp quý báu của đồng đảo các nhà khoa học.

Các tác giả trân trọng cảm ơn sự hỗ trợ kinh phí xuất bản của đề tài Quỹ gen cấp Bộ Giáo dục và Đào tạo, mã số B2016-TNA-04-QG do TS. Vũ Thị Thu Thủy làm chủ nhiệm.

Trong quá trình biên soạn chắc chắn sẽ có những sai sót, các tác giả rất mong nhận được sự đóng góp của độc giả. Mọi đóng góp xin gửi về khoa Sinh học - trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên.

Các tác giả

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
Chương 1. Cơ sở của công nghệ nuôi cấy mô và tế bào thực vật	11
1.1. Cơ sở tế bào học.....	11
1.1.1. Cấu trúc và chức năng của tế bào thực vật.....	11
1.1.2. Tế bào chứa toàn bộ các gen của cơ thể thực vật.....	14
1.1.3. Quá trình phân chia tế bào.....	22
1.1.4. Sự biệt hóa tế bào.....	30
1.1.5. Tính toàn năng của tế bào.....	34
1.1.6. Sự phân hóa và hình thành cơ quan trong mô và tế bào nuôi cấy.....	35
1.1.7. Vấn đề tái sinh cây từ tế bào soma thực vật.....	37
1.2. Các yếu tố đảm bảo thành công trong nuôi cấy mô tế bào thực vật.....	38
1.2.1. Đảm bảo điều kiện vô trùng.....	38
1.2.2. Chọn môi trường và chuẩn bị môi trường đúng cách.....	40
1.2.3. Chọn mô cấy và xử lý mô cấy thích hợp.....	41
1.3. Phòng thí nghiệm nuôi cấy mô tế bào thực vật.....	42
1.3.1. Phòng chuẩn bị.....	42
1.3.2. Phòng cấy.....	42
1.3.3. Phòng sinh trưởng.....	44
1.4. Môi trường nuôi cấy mô tế bào thực vật.....	45
1.4.1. Các loại muối khoáng.....	46
1.4.2. Nguồn cacbon.....	51
1.4.3. Vitamin.....	52
1.4.4. Các chất điều khiển sinh trưởng.....	53
1.4.5. Các hỗn hợp chất tự nhiên và một số yếu tố khác.....	62
1.4.6. Một số loại môi trường cơ bản và vấn đề lựa chọn môi trường.....	63

1.5. Khả năng nuôi cấy của các loại mô và tế bào thực vật	66
1.6. Công nghệ chọn dòng tế bào soma	67
1.6.1. Cơ sở khoa học của chọn dòng tế bào soma	67
1.6.2. Nguyên liệu chọn dòng	68
1.6.3. Biến dị soma và chọn lọc các biến dị soma	69
1.6.4. Các phương thức chọn dòng tế bào	71
1.6.5. Ứng dụng nuôi cấy mô tế bào thực vật trong chọn dòng chống chịu các stress của môi trường	72
1.7. Công nghệ tạo thực vật biến đổi gen	74
1.7.1. Tách chiết và tinh sạch axit nucleic	75
1.7.2. Phân lập gen liên quan đến tính trạng quan tâm	75
1.7.3. Chuyển gen vào mô và tế bào thực vật nuôi cấy	75
1.7.4. Phân tích sinh vật chuyển gen	78
1.7.5. Các nhóm gen có giá trị đang được sử dụng để tạo cây chuyển gen	79
1.7.6. Thực trạng cây trồng chuyển gen hiện nay	83
Chương 2. Các kỹ thuật cơ bản của công nghệ tế bào thực vật	88
2.1. Kỹ thuật tạo và nuôi cấy mô sẹo	88
2.2. Nuôi cấy chồi bất định	89
2.3. Nuôi cấy đỉnh sinh trưởng	91
2.4. Công nghệ nuôi cấy phôi	95
2.4.1. Nuôi cấy phôi hữu tính	97
2.4.2. Nuôi cấy phôi soma	98
2.4.3. Sự phát sinh phôi soma	99
2.4.4. Những phage trong quá trình phát sinh phôi soma	101
2.4.5. Những yếu tố ảnh hưởng đến quá trình phát sinh phôi soma	102
2.4.6. Ứng dụng của công nghệ nuôi cấy phôi	104
2.5. Nuôi cấy bao phấn, hạt phấn và tạo cây đơn bội	106

2.5.1. Những yếu tố ảnh hưởng đến khả năng tạo cây đơn bội trong nuôi cấy bao phấn	107
2.5.2. Kỹ thuật nuôi cấy bao phấn lúa	109
2.5.3. Ứng dụng cây đơn bội từ hạt phấn	113
2.6. Nuôi cấy tế bào trần	114
2.6.1. Kỹ thuật tách và nuôi cấy tế bào trần thực vật	115
2.6.2. Ứng dụng của tế bào trần thực vật	117
2.7. Kỹ thuật nhân giống in vitro	119
2.7.1. Cơ sở khoa học của kỹ thuật nhân giống in vitro	119
2.7.2. Quy trình nhân giống in vitro	119
2.7.3. Quy trình nhân giống in vitro một số loại cây trồng	122
2.8. Phục tráng giống và tạo cây sạch bệnh	127
2.8.1. Thiệt hại kinh tế do bệnh virus	127
2.8.2. Nguyên lý làm sạch virus và một số kỹ thuật làm sạch virus	128
2.8.3. Kiểm tra, xét nghiệm virus	130
2.8.4. Duy trì tính sạch virus	132
2.9. Bảo tồn giống in vitro	132
Chương 3. Hệ thống tái sinh đa chồi và ứng dụng	137
3.1. Hệ thống tái sinh in vitro trong chuyển gen ở thực vật	137
3.1.1. Phát triển hệ thống tái sinh của cây được chuyển gen trực tiếp	138
3.1.2. Phát triển hệ thống tái sinh cây của cây được chuyển gen gián tiếp	142
3.1.3. Quy trình tái sinh cây phục vụ chuyển gen của một số loại cây trồng	144
3.2. Hệ thống tái sinh cây phục vụ bảo tồn và nhân giống in vitro	153
3.2.1. Quy trình tái sinh in vitro cây hoa ban	153
3.2.2. Quy trình tái sinh in vitro cây Vú bò	161
Chương 4. Ứng dụng công nghệ tế bào trong việc chọn dòng lúa chịu nóng	169
4.1. Vật liệu và phương pháp nghiên cứu	170
4.1.1. Vật liệu	170

4.1.2. Phương pháp nuôi cấy in vitro	172
4.1.3. Phương pháp nghiên cứu trên đồng ruộng	174
4.1.4. Phương pháp đánh giá tính chịu nóng	174
4.1.5. Phương pháp phân tích hoá sinh	177
4.1.6. Phương pháp nghiên cứu sinh học phân tử	179
4.2. Kết quả và thảo luận	182
4.2.1. Kết quả nghiên cứu khả năng chịu nóng và chọn dòng chịu nóng ở lúa bằng kỹ thuật in vitro	182
4.2.2. Phân tích mức độ biến động di truyền một số đặc điểm nông học quần thể R_0 và các dòng chọn lọc thể hệ R_1, R_2, R_3	190
4.2.3. Phân tích thành phần hóa sinh các dòng chọn lọc	199
4.2.4. Đánh giá khả năng chịu nóng của các dòng chọn lọc	205
4.2.5. Đánh giá sự đa hình DNA của các dòng chọn lọc bằng kỹ thuật RAPD	222
4.2.6. Kết quả chọn lọc một số dòng lúa triển vọng	231
Chương 5. Ứng dụng công nghệ tế bào và đột biến thực nghiệm trong chọn dòng lạc chịu hạn	235
5.1. Vật liệu và phương pháp nghiên cứu	236
5.2. Tạo dòng chịu hạn bằng kỹ thuật xử lý mô sẹo trong hệ thống nuôi cấy in vitro	237
5.2.1. Sàng lọc dòng mô sẹo chịu tác động của thối khô	238
5.2.2. Gây đột biến thực nghiệm kết hợp với thối khô đến tỷ lệ sống sót và tái sinh cây của giống lạc L18	245
5.2.3. Đặc điểm nông sinh học của các quần thể lạc R_0 và RM_0	249
5.3. Phân tích những dòng lạc chọn lọc qua các thế hệ	252
5.3.1. Đặc điểm nông sinh học các dòng lạc chọn lọc ở thế hệ thứ Nhất và thứ Ba	253
5.3.2. Đánh giá các dòng lạc chọn lọc ở thế hệ thứ Năm	256

5.3.3. Đặc điểm của một số dòng lạc ưu việt	271
5.4. Phân lập và xác định trình tự gen cystatin từ cây lạc.....	272
5.4.1. Khuếch đại gen cystatin từ DNA hệ gen của cây lạc	274
5.4.2. Kết quả tách dòng và xác định trình tự gen cystatin	276
5.4.3. Kết quả so sánh trình tự gen và protein cystatin	277
5.5. Quy trình chọn dòng chịu hạn ở lạc.....	285
TÀI LIỆU THAM KHẢO	287